

“Türk Basınında İran İslam Devrimi: Aydınlık Gazetesi Örneği”

Iranian Islamic Revolution In Turkish Press: Example Of The Aydinlik Newspaper

Mürsel ÖZATA*

Öz:

Türkiye ve İran'ın tarih boyunca coğrafi yakınlıkları nedeniyle sürekli birbirleriyle siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel birçok temasları olagelmıştır. İki kadim devlet arasında yaşanan mücadelelerin yanı sıra kendi içlerinde yaşadıkları siyasal ve sosyal olaylar da birbirlerini oldukça yakından etkilemiştir.

20.yy'ın ilk yarısında Atatürk ve Şah Rıza Pehlevi'nin, yüzünü batıya çevirerek siyasi ve sosyal alanda yaptıkları değişim ve inkılaplarla iki ülkenin aynı eksende yer aldıkları bir tablo meydana getirdikleri söylenebilir. Ancak 20.yy'ın son çeyreğinde İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesi laik bir rejime sahip Türkiye ile dini esaslara dayalı bir İslam Cumhuriyeti kuran İran arasındaki ilişkilerin seyrinin nasıl olacağına dair iki ülke arasında bir takım endişe ve tedirginlikler yaşatmıştır.

Pehlevi Hanedanlığının son dönemlerinde tamamen ABD etkisinde kalan, milli geliri eşit bir şekilde paylaştırmayan, sadece yönetim erkini sefahat içinde yaşatan ve bu yönde yürütülen politikaların olumsuz sonuçlarının da giderek artan etkisiyle Şah ailesi ve rejimi aleyhinde güçlü bir muhalefetin meydana gelmesine yol açmıştır. Farklı siyasal yapıların ortak bir amaca matuf yaptıkları işbirliği hiç beklenmedik bir şekilde İran'da İslam Devrimin gerçekleşmesini sağlamıştır.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi,
e-mail:mursel.ozata@hotmail.com ORCID:0000-0003-4893-557X

İran İslam Devrimi, Türk Basınında farklı algılamalara ve yansımalara yol açmıştır. Sağ ve sol basın diye adlandırılan farklı gazeteler kendi dünya görüşlerine göre değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Biz çalışmamızda Türk basınında İran İslam Devriminin nasıl ele alındığını Aydınlık Gazetesi üzerinden incelemeye çalışacağız. Aydınlık gazetesini seçmemizdeki en önemli etken sol bir ideolojiyi benimsemesine rağmen dini karakterli İran İslam devrimine oldukça olumlu bakışının olmasıdır.

Çalışmamızın zaman sınırlaması olarak devrimin ayak seslerinin en şiddetli duyulmaya başladığı 1979 yılının ilk günlerinden, Humeyni'nin İran İslam Cumhuriyetini kurduğu Nisan ayının sonuna kadar olan süreç ele alınacaktır.

Çalışmamızın amacı siyasi yelpazenin solunda yer alan yayın organlarından Aydınlık Gazetesi tarafından İran İslam Devrimi'nin nasıl algılandığını ve nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, Aydınlık Gazetesi üzerinden İran İslam Devriminin Türk basınında ve Türkiye kamuoyunda yarattığı etkilerin ne olduğu anlatılmaya ve Türkiye-İran ilişkilerinin İran İslam Devrimi ile nasıl etkilendiği incelenerek alana bir katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İran İslam Devrimi, Türk Basını, Aydınlık Gazetesi

Summary

Turkey and Iran have had many political, social, economic and cultural contacts with each other throughout history due to their geographical proximity. In addition to the struggles between the two ancient states, the political and social events they experienced within themselves affected each other very closely.

In the first half of the 20th century, it can be said that Atatürk and Shah Reza Pahlavi turned their faces to the west and created a picture in which the two countries were on the same axis with the changes and reforms they made in the political and social spheres. However, in the last quarter of the 20th century, there was a number of concerns and uneasiness between the two countries about how the relations between Turkey, which has a secular regime, and Iran, which has established an Islamic Republic based on religious principles, would proceed.

In the last period of the Pahlavi Dynasty, which was completely under the influence of the United States, did not share the national income evenly, only the ruling power lived in debauchery and with the increasing effect of the negative consequences of the policies carried out in this direction, led to a strong opposition against the Shah family and regime. The cooperation of different political structures with a common purpose led unexpectedly to the realization of the Islamic revolution in Iran.

The Islamic Revolution in Iran has led to different perceptions and reflections in the Turkish Press. Different newspapers, called the right and left press, evaluated according to their world views. In our study, we will try to examine how the Islamic Revolution of Iran is handled in the Turkish press through the Aydınlık newspaper. The most important factor in choosing the Aydınlık newspaper is that although it adopts a left-wing ideology, it has a very positive view of the Islamic revolution in Iran.

As a time limitation of our work, the process from the first days of 1979, when the footsteps of the revolution began to be heard most violently, until the end of April, when Khomeini established the Islamic Republic of Iran will be discussed.

The aim of our study is to reveal how the Islamic Revolution of Iran is perceived and evaluated by the Aydınlık newspaper, one of the media organs on the left of the political spectrum.

In this study, it was tried to explain the effects of the Islamic Revolution in Iran in Turkish press and Turkish public opinion through the Aydınlık newspaper and to offer a contribution to the field by examining how Turkey-Iran relations were affected by the Islamic Revolution in Iran.

Keywords: Iranian Islamic Revolution, Turkish Press, Aydınlık Newspaper

Giriş

Türkiye ve İran'ın, 20.yy'ın ilk yarısında Atatürk ve Şah Rıza Pehlevi'nin, yüzünü batıya çevirerek siyasi ve sosyal alanda yaptıkları değişim ve inkılâplarla aynı eksende yer aldıkları bir tablo meydana getirdikleri söylenebilir. Ancak 20.yy'ın son çeyreğinde İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesi laik bir rejime sahip Türkiye ile dini esaslara dayalı bir İslam Cumhuriyeti kuran İran arasındaki ilişkilerin seyrinin nasıl olacağına dair iki ülke arasında bir takım endişe ve tedirginlikler yaşanmıştır.

Türk Basınında siyasi yelpazenin sağ ve sol tarafında bulunan gazetelerde kendi bakış açılarına göre İran İslam Devrimi ile ilgili haberleri yayınlamışlardır.

İran'da meydana gelen İslam Devrimi, Türkiye İslamcılarında bir heyecan yaratmış Tevhid, Yeni Devir, Milli Gazete, Düşünce ve Maveria (Kerim, 1980:305) gibi İslamcı yayın organları tarafından büyük bir sevinç ve mutlulukla karşılanmıştır.

Sağ Basın diye adlandırılan Tercüman, Yeni Asya ve Sabah (Kerim, 1980:307) gibi gazeteler, seküler anlayışa sahip Türkiye Cumhuriyetine karşı İran İslam Devriminin rejim ihracı endişe nedeniyle Humeyni'ye ve yeni rejime karşı oldukça soğuk bakmışlardır.

Sol basın ise baskıcı ve acımasız Şah rejimine karşı yapılan ve emperyalizme bir başkaldırı niteliğindeki İran İslam Devrimine daha fazla ilgi göstermesi gerekirken devrimin İslami karakteri nedeniyle İran İslam Devrimine karşı çok ilgili davranmamışlardır.

Sol basından sadece Aydınlık Gazetesi, İran İslam Devrimine giden süreç ve devrimin gerçekleşmesi safhaları ile ilgili haberleri yoğun bir biçimde yayınlamıştır.

Aydınlık, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Türkiye İşçi Derneği'ni kuran Dr. Şefik Hüsnü tarafından 1 Haziran 1921 tarihinde 'İçtimai, terbiyevi, edebi aylık mecmua' olarak yayın hayatına başlamış, çeşitli fasılalarla yayın hayatını devam ettirmiştir. 20 Mart 1978 günü 'Milli Demokratik Devrim' tezini savunan TİP içindeki genç Aydınlıkçılar grubu tarafından tekrar yayınına başlayan Aydınlık gazetesi aralıksız olarak 12 Eylül 1980'e kadar yayını sürdürmüştür. İncelediğimiz dönemin 1978 Aydınlık'ında Başyazar Doğu Perinçek'in yanı sıra, Cemal Süreya, Muzaffer Buyrukçu, Rifat Ilgaz, Tahir Özçelik, Sina Çiladır, Nimet Arzik, İsmet Zeki Eyüboğlu, Abdullah Rıza Ergüven ve Nezih Coş gibi isimler de yazı yazmaktaydılar.

Doğu Perinçek önderliğinde Devrimci Aydınlık çevresi ÇKP-SBKP (Çin Komünist Partisi- Sovyetler Birliği Komünist Partisi) ayrılığı karşısında açık bir "Maocu" hattı benimsemiş, kırlardan kentlere doğru iktidarın parça parça ele geçirilmesini savunmaya başlamıştır. Bugünkü ulusalcı anlayışa evrilecek olan "sınıf" kavramı yerine, daha gevşek bir kavram olan "halk" kavramını kullanmıştır.(Atalay, 2009:87) İran İslam Devrimini de bu bakış açısıyla değerlendirmiştir.

Aydınlık Gazetesi'nin araştırmamız için seçilmesinin nedeni, Türk basınında ideolojik olarak sol'u temsil etmesine rağmen dini karakteri baskın bir devrime oldukça olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmış olmasıdır. Aydınlık Gazetesi, o dönem Türk Basınında İran ile ilgili haberleri geniş kapsamlı bir biçimde ele almakta ve yayınladığı haber/makale metinleri incelendiğinde devrime yönelik olumlayıcı ifadeleri ile dikkat çekmektedir.

Araştırmada kullanılan temel yöntem literatür tarama yöntemidir. İran İslam Devrimi'ne ilişkin yazılmış kitaplar, yayınlanmış makalelerin yanı sıra, araştırmanın ana eksenini oluşturan Aydınlık Gazetesi arşivleri, İran İslam devrimin ayak seslerinin en şiddetli duyulmaya başladığı 1979 yılının ilk günlerinden, Humeyni'nin İran İslam Cumhuriyetini kurduğu Nisan ayının sonuna kadar olan süreç, Ocak 1979 tarihi ile Nisan 1979 tarih aralığı incelemeye tabi tutulmuştur

Devrime Giden Süreç; Protesto ve Gösteriler

20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olan İran İslam Devrimi, tüm toplumsal olaylarda olduğu gibi birdenbire oluşan bir halk devrimi olmayıp Şahlık rejimi öncesi Kaçarlar döneminde meydana gelen 1892 Tütün İsyanı, 1905-1911 Meşrutiyet denemelerinden başlayıp 1970'lerin sonlarına kadar gelen süreçte toplumda gitgide biriken tepkilerin sıkışmasıyla oluşan bir grizu patlaması olarak ifade etmenin daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

Başka bir ifadeyle; devrimin patlak vermesinin nedeni son dakikada yapılan şu ya da bu siyasi yanlış değildi. Onlarca yıldır İran toplumunun derinlerinde birikmiş aşırı baskıların yanardağ gibi patlamasıydı. 1977 yılına gelindiğinde toplumun hemen her kesimine yabancılaşmış olan Şah böyle bir yanardağın üstünde oturmaktaydı. Bu durum en sessiz ve siyaset dışı din adamlarının bile en çok ses getiren ve en faal muhalifin, yani Humeyni'nin kollarına atılmalarına neden oldu. (Abrahamian, 2018: 204)

Şah 1970'li yıllarda ekonominin iyi gidişatına rağmen, bu gelişimi halkın bütününe eşit şekilde yayma ve toplumsal memnuniyeti sağlama konusunda başarılı politikalar geliştirememiştir.

1977 yılındaki ekonomik durgunlukla birlikte protesto hareketleriyle dışa vurulan toplumsal hoşnutsuzluk 1978 protestolarının önünü açtı. (Gürakar, 2012: 295-296)

1978 Ocak ayında resmi bir hükümet gazetesi, Humeyni hakkında yalan ve skandal bir haber yayınladı. Kum kentindeki öğrenciler ve çarşı esnafı bunun üzerine şah rejimini suçlayan bir gösteri düzenlediler. Ordu birlikleri gösteriyi dağıtırken pek çok öğrenciyi öldürdüler. Kum'daki ölümler muhalefet hareketine yeni bir boyut ve İslami bir renk kattı. İslam Topluluklarında sevilen bir kişinin ölümünden 40 gün sonra, arkadaş ve akrabalarının onu anmak üzere toplanmaları gelenektendi. Bu gelenek devrim adına ustalıklı kullanıldı. İleri gelen Ayetullahlar ve diğer muhalefet üyeleri, İran halkına Kum'daki ölümlerin 40. Gününü camilerde toplanarak anmaları çağrısında bulundular. Böylece siyasal protesto Şii İslami töreler çerçevesine sokulmuş, protestoyu yönlendirme ve yönetme yetkisi zımnen din kurumuna verilmiş oluyordu. 18 Şubat 1978'de Kum olayından 40 gün sonra, İran'ın bütün büyük kentlerinde anma törenleri ve barışçı gösteriler yapıldı. Ancak protestolar Tebriz de şiddete dönüşünce hükümet karışıklı bastırmak üzere tankları gönderdi. 100'den fazla gösterici öldü. Onların şahadetini anmak üzere 40 gün sonra 29 Martta tekrar bir anma töreni yapıldı ve bu gösterilerin bazılarında yine şiddet olayları patlak verdi; kalabalıklar, lüks oteller, içki dükkânları, pornografik filmler gösteren sinemalar gibi şah rejiminin sembollerine saldırdılar. Rejim güçleri yine onlarca göstericiyi öldürünce muhalefet hareketi bu sefer 10 Mayıs'ta bir anma töreni düzenledi. Bu anmalarda da gösteriler, şiddet ve ölümler tekrarlandı.

Bu sırada 1978 yazında Şah hükümeti, ülkeye hem siyasal hem de ekonomik felakete getiren yeni bir ekonomik politika benimsedi. Enflasyonist baskıyı hafifletmek amacıyla hükümet, ekonomiyi yavaşlatmaya karar verdi; ücretler donduruldu. Onlarca inşaat projesi durduruldu ve genel bir kemer sıkma politikası getirildi. Bu politikalar kentli işçiler arasında işsizliğe yol açan bir ekonomik gerileme ardından yaygın bir işçi huzursuzluğu doğurdu. Kentli işçilerden çoğu zaten yakın geçmişte köylerden göçmüşlerdi.

Göstericilerin anayasanın yürürlüğe konulması çağrılarını daha radikalleşerek, Şah'ın öldürülmesi ve Humeyni'nin geri dönmesi talepleri sıralanmaya başladı. Hükümet buna sıkıyönetim ilan edip sokak gösterilerini yasaklamakla karşılık verdi. Fakat yasağa aldırış edilmedi. 8.Eylül.1978 Cuma günü Başkent Tahran toplumun her kesiminde göstericilerle hükümetin silahlı kuvvetleri arasındaki çarpışmalarla sarsıldı. Askerler halkı dağıtmak üzere tanktan helikoptere kadar ellerindeki her imkânı kullandılar. Yüzlerce silahsız öğrenci, işçi ve sivil hayatlarını kaybetti. (Cleveland, 2008: 472)

Kara Cuma olarak adlandırılan bu olay sonrasında artık muhalifler ile Şah arasındaki bağ tamamen koptu. (Erdoğan, 2008: 177) Kara Cuma, kamuoyunun Şah rejimine karşı seferberliğinde dönüm noktasını oluşturdu. Giderek artan gösteriler Muharrem'in ilk üç gününde yaklaşık yedi yüz protestocunun öldürülmesine rağmen gösteriler devam etti, 12.Aralık.1978 günü Tahran'da iki milyon insan yürüdü. (Cleveland, 2008: 474)

1978 yılının sonları iş yavaşlatma, grevler, ayaklanmalar ve çatışmalarla dolu olarak geçmiştir. Son aylarda olayların tırmandığı, kanlı çatışmaların yaşandığı, taşkın hareketlerin Tahran dışındaki kentlere de sıçradığı görülmektedir. (Kılıç, 2002:5)

1979 yılının başlamasıyla birlikte Şah rejimi aleyhine yapılan protesto ve gösteri yürüyüşleri artmış, bu olaylarda birçok gösterici katledilmiştir. "Şah giderayak Meşhed'te 106, Kirmanşah'ta 25 kişiyi daha katletti." (Aydınlık 03.Ocak.1979 s.1)

Şah'ın olayları önleme adına yaptığı müdahaleler gösterilen tepkilerin daha da artmasına yol açmıştır. "İran'da halk, Tahranın ana caddelerinde "Şah'a ölüm" şeklinde bağırıyordu gece sokağa çıkma yasağına aldırış etmeden gösterileri sürdürdü." (Aydınlık 03.Ocak.1979 s.1)

Şah'ın tahtı bırakacağı, ancak generallerinin ona izin vermediği belirtiliyordu. Şah'ın bizzat kendi ağzından ve Japon gazetesi Mainichi Shimbun kaynak gösterilmek suretiyle verilen haberde, Şah'ın laik muhalefet lideri Kerim Sencabi'yle görüştüğü ve bu görüşmede tahttan çekilmek istediği belirtilmiştir. (Güven, 2018:67)

İran'da toplumsal muhalefetin daha da büyümemesi adına Şah'ın İran dışına çıkışı bir kaçış olarak değil belli bir süreliğine tatile çıkma olarak kamuoyuna yansıtılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. "Tatile çıkıyorum diyen Şah kaçıyor" (Aydınlık 04.Ocak.1979 s.1)

Şah rejimine karşı muhalefetin kullandığı temel karşı çıkış noktalarının en başında ülke gelirlerinin adil dağıtılmaması gelmekte idi. Amerika'nın ülke petrolünü, Rusya'nın gazı yağmaladığı elde edilen gelirlerin Pehlevi ailesi tarafından kullanıldığı bu

nedenle Şah rejiminin yıkılması, askeri yönetime son verilmesi, yabancı uzmanların ülkeyi terk etmesi, bütün siyasi tutukluların serbest bırakılması ve SAVAK'ın dağıtılması gerekli olduğu muhalefetin ortak görüşleriydi.

İRAN'DA GENEL GREV

Grevdeki yüz binlerce işçi, gösterilerde şöyle haykırıyor:

Petrolü kim yağmaladı: Amerika

Gazı kim yağmaladı: Rusya

Parayı kim yedi: Pehlevi

Kahrolsun Pehlevi sülalesi

(Aydınlik 05.Ocak.1979 s.4)

Şah, tepkileri dindirmek adına Ulusal Cephe'nin önemli isimlerinden Şahpur Bahtiyar'ı Humeyni'nin karşı çıkmasına rağmen hükümet kurmakla görevlendirmiştir.

Şapur Bahtiyar halk muhalefetini yumuşatmaya çalışıyor. İran'da Şah Rıza Pehlevi ve ailesi, ülkeden ayrılmak için hazırlık yaparken, hükümeti kurmakla görevlendirilen Şapur Bahtiyar, parlamentodan onay aldı. Bölgedeki kaynaklar, ABD tarafından da desteklenen Bahtiyar hükümetinin, halk muhalefetini yumuşatmak amacıyla işbaşına getirildiğini belirtiyorlar.

(Aydınlik 05.Ocak.1979 s.1)

Şapur Bahtiyar hükümeti bir yandan muhalefetin taleplerini karşılamaya çalışırken bir yandan da ABD ile olan iyi ilişkileri sürdürme gayreti içine girmiştir.

“ABD Bahtiyar hükümetiyle iş birliği yapacak” (Aydınlik 06.Ocak.1979 s.1)

Şah, çevresi ve Amerika, iflas eden askeri hükümetin yerine yeni bir sivil hükümet kurdurarak rejimi korumaya çalışıyordu. Ancak İran halkı kararını vermişti: “Şah'la her türlü uzlaşmaya hayır”. İran'dan gelen bir haber Şah'la halk arasındaki hesaplaşmanın yeni bir aşamaya geldiğini ilan ediyordu: “Şah, İran'dan kaçıyor”... (Aydınlik 06.Ocak.1979 s.8) “Şah Tahran'ı Terketti”, “Tahran Askeri Valisi ABD'ye Kaçtı”, “İran'da Halkın Mücadelesinin Zaferi”, “Şah yolun sonuna geldi” (Aydınlik 06.Ocak.1979 s.1) “Şah kaçacağını resmen açıkladı” (Aydınlik 7.Ocak.1979 s.1)

Aydınlik Gazetesi yazarlarından Reha Akbay “Halkaların Dünyası” adlı köşesinden “Yolcudur Rıza, kalmaz yaza” başlıklı yazısında:

“İran halkının Şah rejim” le karşı isyan bayrağını yükselttiği günden bu yana hemen hemen bir yıl geçti. Bu bir yıla, gün geçmedi ki halk Şah'ın cinayet ve katliamlarını lanetlemesin. Gün geçmedi ki, İran semaları “Bağımsızlık, Özgürlük, Şah'a Ölüm!” sedalarıyla cınlamasın.” diyerek Şah için yolun sonunun görüldüğünü esprili bir dille ifade etmiştir. (Aydınlik 8.Ocak.1979 s.3)

Şah'ın hangi ülkeye gideceği konusunda bir belirsizlik yaşanmaktadır. “Şah, ABD'ye ya da İsviçre'ye gitmek için hazırlık yapıyor.” (Aydınlik 8.Ocak.1979 s.3) Şah'ın nereye gideceği bilinmese de gideceğinin kesin olduğu netlik kazanmıştır. “Şah'ın Uçağı Hazır Bekliyor” (Aydınlik 9.Ocak.1979 s.3)

İran'da yaşanan iç karışıklık karşısında kayıtsız kalmayan Rusya, ABD'nin İran üzerindeki hegemonyasının sona erebileceği beklentisi ve İran'ın ABD veya başka bir gücün egemenliği altına tekrar girme endişesiyle pozisyon almaya çalışmıştır.

Rusya son gelişmeler karşısında, İran'a karşı askeri bir müdahale hazırlıklarını hızlandırdı(Aydınlık 06.Ocak.1979 s.8) Rusya'nın olası müdahalesi karşısında muhalefetin lideri Humeyni: "Rusya, İran'a müdahale ederse, yeni bir dünya savaşı çıkar" (Aydınlık 9.Ocak.1979 s.3) diyerek baştan tavrını netleştirmiştir.

Şiraz'da sıkıyönetimin kaldırıldığını açıklayarak muhalefeti yumuşatmaya çalışan Bahtiyar hükümeti ile Humeyni arasında bir mutabakat sağlanamamıştır.

"Şah'a Bağlı Askeri Birlikler, Hava Kuvvetlerinin Desteğinde Halka Saldırdı", "İran'da milyonlarca halk bugün yine genel grevde", "Kum kentinde, on binlerce İranlı Şah'ın katliamlarını lanetledi." "Gösteriler ve genel grev bugün de sürüyor.", Humeyni; "Bahtiyar hükümeti, yasa dışıdır", "Tahran'daki gösterilerde 'Şah'a ölüm', 'hain Bahtiyar' diye bağırıldı" (Aydınlık 8.Ocak.1979 s.1)

Savunma Bakanı General Feridun Cem'in istifa etmesi üzerine Bahtiyar hükümeti bunalıma düşmüştür. Ülkesinin kötü gidişatını durdurmak amacıyla Bahtiyar hükümetine destek veren Şah; Bahtiyar hükümetine 'durmuş bir kalbi' yeniden çalıştırma olanağı vermek amacıyla ülke dışına gitmeyi planladığını söylemiştir. Ama İran ordusu aynı kanaatte değildir. Zira Ordunun güçlü adamı General Hosrodad: "Bahtiyar, Şah'ın gitmesine engel olmazsa, kendi mezarını kendi kazmış olur" demektedir. (Aydınlık 10.Ocak.1979 s.3)

Bir yandan ABD ve Rusya, bir yandan Ordu, Şah, Humeyni arasında sıkışıp kalan Bahtiyar: "Humeyni'nin de hükümette yer alması ülkenin yararınadır." diyerek Humeyni liderliğindeki muhalefetle de uzlaşma zemini bulmaya çalışmaktadır. Humeyni ise Şah devrilince ülkeyi seçimlere kadar geçici bir komitenin yönetebileceğini söylemektedir. (Aydınlık 11.Ocak.1979 s.3)

İran'da gelişen halk hareketi Türkiye kamuoyu tarafından dikkatle izlenmektedir. Başbakan Ecevit, iki ülkedeki olayların farklı yerlerden kaynaklandığını, Türkiye'de bir azınlık demokrasiyi yıkmak için olaylar çıkartırken, İran'da halkın demokrasi için mücadele verdiğini ifade etmektedir. Ecevit: "Azınlığın demokrasiyi parçalaması geleneğinin yeniden canlandırılması dönemi Türkiye'de artık geçmiş bulunmaktadır. Ordu Türkiye'de demokrasi ilkesine tümüyle bağlı kalmaktadır."(Aydınlık 11.Ocak.1979 s.10) diyerek İran'daki olayların Türkiye'de yaşanmayacağı inancındadır.¹

Gazeteci Metin Toker:

"Şah çok üzgün. Menderes Yassıada'da nasıl kontrolünü kaybettiye, o da sarayında ne yapacağını bilemiyor. Dün, kimseden nasihat ve tavsiye dinlemeyen bu adam, bugün şaşırılmış. Ona kim ne söylerse, onu yapmaya kalkıyor. Eğer askeri idare başarılı olsaydı, mesele şimdiye kadar halledilmiş olurdu. İlanihaye, halka karşı çıkmakla ve halka ateş açmakla bu mesele halledilemez. 'Topa, tüfikle karşı çıkıyorlar... Böyle giderse gün gelecek asker silahlarını halka verecektir. O zaman Şah, oğlunu da yerine oturtamayacaktır. Hanedanını kurtaramayacaktır. Belki de geç bile kaldı"

(Aydınlık 11.Ocak.1979 s.8)

¹ Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in bu öngörüsü gerçekleşmemiş. Türkiye'de 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime el koymuştur.

diyerek Şah’ı Menderes’e benzetmekte, yönetme inisiyatifini kaybettiğini, ordunun bile Şah’ı koruyamayacağını, halka rağmen başarılı olunamayacağını düşünmektedir. Nitekim İran’da o dönemin son iki ayında 50’den fazla subay, orduyu terk ederek halkın safına katılmıştır. (Aydınlik 12.Ocak.1979 s.1)

Şiraz’da yapılan gösterilerde SAVAK merkezinin yakılması, ABD Konsoloslukunun basılarak ABD bayrağının gönderden indirilmesi üzerine ABD Dışişleri Bakanı Cyrus Vance; İranlı generalleri Bahtiyar hükümetini desteklemeye çağırmış, Şah’ın bir kaç güne kadar İran’dan ayrılacağını da dile getirmiştir. (Aydınlik 13.Ocak.1979 s.3) ABD, İran ordusuna Bahtiyar hükümetini destekleme çağrısında bulunsa da İran’daki etkisini kaybettiğinin farkındadır. Washington Post: “ABD, İran’daki dinleme cihazlarını söküyor” (Aydınlik 14.Ocak.1979 s.1)

Üniversiteleri yeniden açarak (Aydınlik 12.Ocak.1979 s.1) normalleşme çabası içinde olan Bahtiyar, Şah’ın birkaç gün içinde ülkeyi terk edeceğini Şah’ın gitmesinden sonra Humeyni’nin İran’a dönebileceğini ifade ederek yeni hükümetine güvenoyu almaya çalışmaktadır. (Aydınlik 14.Ocak.1979 s.1) Humeyni ise Moskova ve Tudeh Partisiyle ilişkilerinin olmadığını ve olmayacağını, bloksuzluk siyaseti izleyeceğini ve bağlantısız olacaklarını söylemektedir. (Aydınlik 12.Ocak.1979 s.1)

Hükümetin ortamı daha fazla germeme adına yaptığı uygulamalar yanında yanlış bir hamlesi olayları durduraktan ziyade daha da alevlenmesine yol açmaktadır. Türk Konsolosluk da bu öfkeden nasibini almıştır. İranlı subaylar, Türk Konsoloslukunun damından göstericiler ateş açmış, ateş açanları yakalamak için Konsolosluk binasına girmek isteyen halka, binanın içinden de ateş edilince halk ateş açanları yakalayarak cezalandırmıştır. (Aydınlik 15.Ocak.1979 s.9)

Şah Rıza Pehlevi’nin İran’ı terk etmesi

İran Halkında Şah’a karşı giderek artan bir öfke farklı dünya görüşlerine mensup milyonlarca insanı ortak bir paydada buluşturmaktadır. Tahran, Tebriz, Meşhed, Kum, Abadan’da göstericiler toplanarak Amuzegar, İmami, Azheri, Bahtiyar, SAVAK, CIA, KGB aleyhine sloganlar atmaktadır. Kara çarşafli kadınlar en önde, petrol işçileri, memurlar, öğretmenler, esnaf grevde, Amerikan ve Rus uzmanları İran’ı terk etmeye başlamışlardır. Bu gösterilerde birçok insan öldürülmüştür.

İran sokaklarında bağımsızlık ve özgürlük fırtınası...

On beş binden fazla şehit...Yüzbinlerce yaralı...

(Aydınlik 16.Ocak.1979 s.1)

İran Devrimi sırasında yaşananları yerinde gözlemleyen, kendisini “şimdiki zamanın tarihçisi”, dolayısıyla bir gazeteci olarak tanımlayan İtalyan filozof Foucault, devrim sırasında tüm bir ulusun bir inancın rehberliğinde ayaklanarak müşterek irade beyan etmesinden, monarşiye ve onun ordusuna meydan okumasından derinden etkilenmiş; tarafların karşılaşmasındaki devasa asimetrik şiddet potansiyeline karşın kitlelerin silahlara başvurmadan yaşamları pahasına cesur ve kararlı bir şekilde “çiplak elleriyle” ölüme meydan okumasından, iktidara karşı direnmesinden heyecan duymuştur.(Işık, 2017: 69)

Artık İran'da daha fazla kalması mümkün olmayan Şah ve ailesi ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır.

“İran Halkı Ayakta Ve Şah Gidiyor!”

“Tahran'da bayram havası esiyor”

“Tahran'da askerler halka ilk kez kurşun yerine çiçek attı”

(Aydınlık 16.Ocak.1979 s.3)

Şah'ın İran'dan ayrılışını Aydınlık gazetesi 1.sayfasından şöyle paylaşmaktadır:

1979'un ilk müjdesi İran halkından ŞAH KAÇTI

Şah, basın toplantısı yapamadan apar topar gitti

Humeyni İran'a dönüyor

(Aydınlık 17.Ocak.1979 s.1)

Reha Akbay, Halkların Dünyası adlı köşesinden bu durumun sevinçle karşılandığını ifade etmektedir:

Bayramınız Kutlu Olsun

Şah kaçtı, Pehlevi sülalesi yok artık. İran'da mecburi izindeler bundan böyle. Abadan'ın işçisi, Tebrizin'in köylüsü bayram yapıyor. Bayram yapıyor Tahran'ın çarşı esnafı. Tahran sokakları mahşer günü. Ve Acemi ve Azerisi, ve Mahabad'ın Kürdü bayram yapıyor bugün İran'da. Ellerinde çiçekleri, dudaklarında bağımsızlık ve özgürlük türküleriyle: “Şah'e Birun Kerdim! Inest Azedi!” Meğer böyle olurmuş İranlının bayramı. Meğer böyle yaşarmış İranlı kurtuluşun sevincini,

(Aydınlık 17.Ocak.1979 s.3)

Lütfü Oflaz ise Demokrasi Gözüyle adlı köşesinden Şah'ın gidişini esprili bir dille anlatarak Türkiye ile de mukayese yapmaktadır.

Tıpış-tıpış!

Nihayet Şah pılısını-pırtısını toplamış, uçağa atlamış ve İran'dan havalanmıştır! Sevinçten sokaklara dökülen halk ise hanedanının son temsilcisini şu şarkıya başlamıştır;

“Yar saçların lüle, lüle. . .

Şah Rıza sana güle,güle!”

Elbetteki Rıza Pehlevi için buruk bir son. İran halkı içinse umutlu bekleyiş. Bunun temelinde tarihin akışı yatar. Bir defa daha görülmüştür ki, tarihi durdurmak veya saptırmak olanaksızdır. Karşı koysanız da, koymasanız da gelen her türlü çağ dışılık çağın dışına çıkarılacaktır. Kaçınılmazdır bu kural. En canlı ve en son örneği İran'da yaşanmıştır bunun. Sonunda kapı-komşumuzdaki çağ-dışı bir rejim daha tarihe karışmıştır. İşinize gelse de, gelmese de bu böyle. Yazık ki ülkemizde bugün bile bu çağda rejimleri hortlatma meraklısı olanlar, dünya olup-bitenleri hâlâ kavrayamamışlar (Aydınlık 19.Ocak.1979 s.3)

Aydınlik gazetesi Şah'ın gidişini büyük bir sevinç ve mutlulukla haber verirken sol çizgide olan diğer bir gazete Cumhuriyet, “Şah, Fa'sa Gitti; İran Komünist Partisi Tudeh, Humeyni'yi Desteklediğini Açıkladı” başlığıyla Şah'ın gitmesinde Humeyni'nin işbirliği yaptığı sol görüşlü Tudeh'in de önemli rol oynadığına vurgu yapmaktadır. (Cumhuriyet 23.Ocak.1979 s.1)

Cumhuriyet gazetesi İran'da sol görüşe sahip Tudeh partisi vurgusunun tam aksine siyasi yelpazenin sağ tarafında yer alan gazetelerden Son Havadis'te Abdullah Uras, İran halkının çoğunluğunun Şah'ı arayacaklarını hatta Batı ülkelerinin de Şah'ı arayacaklarını düşünmektedir. Zira eninde sonunda solcuların İran'a hâkim olacağını, hür ve çok partili rejim isteyenlerin hüsrana uğrayacağını beyan etmektedir. (Son Havadis 15. Ocak 1979)

Sağ basının amiral gemisi Tercüman gazetesinde İsmet Giritli, oynanan oyunun bir komünist hareketinin neticesi olduğunu Şah'ın bu nedenle ülkesini terk ettiğini belirtmekte, (Tercüman 17 Ocak 1979) yine aynı gazetenin etkin yazarlarından Ahmet Kabaklı da Şah'ı lanetleyici sözlerin söylenmesinin uygun olmadığını Şah'ın gitmesinin komünizmin bir oyunu olduğu kanaatindedir. (Tercüman 19 Ocak 1979)

Görüldüğü gibi İran'da Şah'ın gitmesi üzerine gazetelerin yaptığı değerlendirmeler gazetelerin kendi ideolojileri açısından yaptığı değerlendirmeler olup Komünizm taraflığı ve karşıtlığı noktasında yapılmaktadır.

İran'da ise Şah'ın gidişi sonrası ortaya çıkan bu karmaşa ve kaosun içinde Bah-tiyar; SAVAK'ın tasfiyesini, sıkıyönetimin aşamalarla kaldırılmasını, insan haklarını çiğneyenlerin cezalandırılmasını, siyasal tutukluların salıverilmesini, dini önderlerin yönetimde daha çok söz sahibi olmalarını, Arap devletleri ve FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) ile yakın ilişkiler kurulmasını ve İsrail'e petrol ihracatının durdurulmasını içeren hükümet programıyla 17 Ocak 1979'da Meclisten güvenoyu almayı başarmıştır.

Bah-tiyar hükümeti, Senatoda güvenoyu aldı! (Aydınlik 17.Ocak.1979 s.3)

Bah-tiyar hükümeti güvenoyu almasına rağmen gösterileri ve grevleri engellemeyi başaramamaktadır. Çünkü Humeyni, İran halkını Bah-tiyar hükümetine karşı mücadeleyi sürdürme çağrısını sürekli yinelemektedir. (Aydınlik 18.Ocak.1979 s.1) . ABD, halk hareketi ile bah-tiyar arasında uzlaşma aramaktadır ancak İran halkı hiçbir uzlaşma formülünü kabul etmemektedir. Naipier Konseyi Başkanı, Humeyni ile görüşmek İçin Paris'e gitmesine rağmen bloksuzluk siyasetini uygulayacağını açıklayan Humeyni: “Süper devletler iç işlerimize karışmazsa, İran'da sükûnet ve istikrar sağlanacağı kanaatindedir. (Aydınlik 19.Ocak.1979 s.1)

Bah-tiyar Hükümeti tüm çabasına rağmen yönetimde otoriteyi sağlayamamaktadır. İran'ın başkenti Tahran'da Ayetullah Humeyni lehine yaklaşık 4 milyon İranlı'nın katıldığı dev bir gösteri yapılmış, Humeyni'yi İran'a çağırın sloganlarla başlattıkları yürüyüşte, muhalefet liderinin milyonlarca portresini taşımışlardır. (Aydınlik 20.Ocak.1979 s.1) Bah-tiyar hükümetinin yetersiz kalması üzerine, ülkenin çeşitli yerlerinde halk komiteleri yönetimi ele almaya başlamıştır. (Aydınlik 21.Ocak.1979 s.3)

Şah sonrası İran'da yeni dönemin nasıl şekilleneceği Avrupa başta olmak üzere dünya devletleri açısından tam bir merak konusu olmuştur. Gelenin gidene aratacağı

endişesi, İslâm Cumhuriyetinin ne olduğunun açıklığa kavuşturulması, Humeyni'nin ne yapacağını kestirilememesi bu konuların içinde yer almaktadır. (Aydınlık 21.Ocak.1979 s.3)

Humeyni ise gayet kendinden emin ne yapacağını bilen bir lider portresi çizmektedir. Şah'ın, süper devletlere rağmen halkın birliği ve cesareti ile yıkıldığını, şimdi ülkeyi yeniden inşa etmek için birleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. "Kendi kaderimizi biz kendimiz çizmeliyiz. Ülkemizi kendimiz inşa etmeli, yeni tür bir devrim, yeni tür bir insan yaratmalıyız" (Aydınlık 23.Ocak.1979 s.1)

Son günlerini yaşayan Bahtiyar hükümetini ayakta tutmak için İran Genelkurmayı hükümeti desteklemeye çağrıda bulursa da akibet belli; bütün kalıntılarıyla birlikte Şah rejimi İran sahnesinden silinmektedir. (Aydınlık 23.Ocak.1979 s.7)

Ayetullah Humeyni'nin ülkeye dönüşü

İran'da kurulacak yeni düzenin mimarlığı için şüphesiz en güçlü aday Fransa'da sürgünde bulunan ve muhalefeti organize eden dini lider Ayetullah Humeyni'dir. Şah'ın ülkeyi terk etmesinden sonra Humeyni'nin İran'a dönüşü için süreçte başlamış olmaktadır. İran ordu birlikleri dönüşü engellemek için Tahran havaalanını işgal ettiler. Bahtiyar hükümetinin tüm engelleme çabalarına rağmen Humeyni İran'a mutlaka geri döneceğini kesin ve kararlı bir dille ifade etmektedir. (Aydınlık 25.Ocak.1979 s.1)

Aydınlık gazetesi yazarlarından Reha Akbay, köşesinde Humeyni'nin ilânihaye İran'a döneceğini onu engelleme çabalarında ne İran Hükümetinin ne de ABD, Rusya gibi dış güçlerin engel olamayacağını açıkça beyan etmektedir

İran' da şeytan pususu

"Humeyni gelirse "hepinizi kesecek" propagandasıyla İran'ın sünni ve şii halkı arasına nifak sokmaya çalışan, Tudeh.. İlk kez Humeyni'yi hedef alan sloganlarla halka saldıran Şeytan partisi taraftarları. Azerbaycan sriurmda pusuda bekletilen Moskovacı Gulam Yahya kuvvetleri.. Irak ve Türkiye'den sonra şimdi de İran'daki Kürtler arasına salınan Talabani...Sovyetler Birliği tarafından boşaltılan, İran sınırındaki Azerbaycan köyleri...Afganistan İran sınırında, gitgide hareketlenen Afgan askeri birlikleri. . ."İran'ın içişlerine karışan, Bizim içişlerimize karışmış sayılır" diye yükselen Sovyet ve Afgan tehditleri.

Yeni bir İran doğuyor. Özgür, kendi kaderini kendi ellerine almış, yeni bir İran. Şah rejiminin bütün kalıntıları birbiri ardına devriliyor. Kalanlar ise, çaresizlikten ne yapacaklarını bilemez durumda. Son bir gayretle şurada burada halka saldırıyor, iyiden iyiye kısalan ömürlerini uzatmaya çalışıyorlar. Ama nafiye. Pekiye diyelim. Bahtiyar da savrulup gitti ve halkın desteğini kazanmış bir iktidar kuruldu; bu İran'da dişe diş mücadelenin artık sona erdiği anlamına gelir mi? Hayır. Tersine, İran halkı daha da zorlu mücadeleleri yaşayacağı bir döneme giriyor. Peki nedir. İran halkım bu yeni dönemde bekleyen? ABD ve Şah'ın yeni bir hamlesi mi? Sanmıyoruz. Böyle olsa bile, İran halkı bununla sınırlı bir adımı boşa çıkaracak, kısa sürede bertaraf edecek kadar deney sahibi. Üstelik uluslararası koşullar da böyle

bir adım için elverişli değil. İran'ın başına bugün bunlardan daha da büyük bir kâbus çökmeye hazırlanıyor. Bu, Rusya. Özgürlüğün bu en büyük düşmanının burnunun dibinde özgür bir İran yükseliyor: Yeni Çarlar için bundan “katlanılması zor” bir şey olabilir mi? Halka dayanmayan varlığını bütünüyle emperyalist tahakküme bağlamış bir yönetim, Şah'ın İran'ı, Rusya'nın hegemonya ve yayılma faaliyetleri için elverişli bir zemin yaratıyordu. Ama bu defa iş değişiyor. Yeni İran, halkın İran'ı, Rusya'nın bu adımlarına set çekeceği gibi, bölgedeki koşulları hızla Yeni Çarların aleyhine değiştirecek. İşte Moskova buna katlanamaz. Ne yapıp yapıp, böyle bir İran'ı alt etmeye çalışacak. Yazının başındaki hatırlatmaların da gösterdiği gibi, Brejnev, İran halkını yeni bir felakete sürükleyebilmenin hazırlıklarını yapıyor. Üstelik bu defaki, eskisinden çok daha hummalı ve gözü kara bir hazırlık. Mezhep kışkırtmalarının, askeri sınır harekâtlarının, Tahran'daki gövde gösterilerinin ve ardı arkası kesilmeyen tehditlerin altında yatan gerçek işte bu. Görüldüğü gibi, İran halkının bayram kutlamalarının ayıracak fazla zamanı yok. Eninde sonunda Rusya'yı hedef almayan bir devrim hareketinin başarıya ulaşamayacağı gerçeği İran'da da kendisini dayatıyor. Ve bugün, İran'ın birliğe, her zamankinden daha çok ihtiyacı var. Bahtiyar'a gelince. Bugün, Moskova'nın İran'la ilgili adımlarına en uygun düşen yönetim hangisidir, diye sorulsa, buna verilecek cevap, Bahtiyar hükümetidir. Çünkü Bahtiyar hükümeti, daha işin başında tecrit olmuş, zayıf bir hükümettir ve üstelik Şah'ı temsil ettiği için de, İran'ın milli birliğinin önündeki engeldir. İşte bu nedenle; Bahtiyar hükümeti yıkılmalıdır. İran halkının mücadelesi açısından son derece hayati bir sorundur: Sadece Şah'ın bütün kalıntılarını silip süpürebilmek için değil, bundan, daha da önemlisi, Rusya'nın karşısına, yumruk gibi birleşmiş otuz beş milyonla dikilebilmek için!

(Aydınlik 25.Ocak.1979 s.3)

Gazetenin diğer yazarlarından Taylan Erten de Fikir Meydanı adlı köşesinde Humeyni aleyhine yapılan propagandalara karşı ciddi bir karşı duruş ortaya koymaktadır.

İran'ı ve Humeyni'yi anlamak (1)

Günümüzde ilericilik ve devrimcilik keskin lafazanlıklarla değil; esas gücünü Rus sosyal-emperyalizminin yayılmacılığına karşı kararlı bir mücadeleye yönelmekle belirleniyor. İran halkı “Şah” zulmü altında ABD emperyalizminin dayattığı boyunduruğa yıllarca göğüs gerdi. Ama bu boyunduruğu elinin tersiyle fırlatıp attığı bir dönemde aynı mücadele azmini Rusya'ya karşı da ayakta tutmasını biliyor. Çünkü asıl tehlikenin bundan böyle kuzeydeki sosyalist maskeli emperyalistten kaynaklandığının bilincindedir. Ve bugün dikkat edilsin; İran'daki mücadelenin simgesi haline gelmiş Şii Lider Humeyni'ye en sinsi biçimde saldıranlar, efendileriyle birlikte revizyonistlerdir.

(Aydınlik 30.Ocak.1979 s.2)

Humeyni'nin İran'a dönüşünü geciktirme adına İran'da bütün havaalanları üç gün süre ile kapatıldı. Bahtiyar, Humeyni'ye gönderdiği bir mektupta Kurucu Meclis seçimlerinin yapılmasını önerdi. (Aydınlik 26.Ocak.1979 s.1) Tahran'da askeri birlikler göstericilere ateş açtı. Ancak Humeyni “Ne pahasına olursa olsun İran'a döneceğini beyan ederek kararlılığını bir kez daha sergiledi. (Aydınlik 27.Ocak.1979 s.1)

Humeyni yalnız değildi tüm İran halkı onun arkasında ve kararlıydı. Humeyni dönüşünü ertelenmesi üzerine 2 milyon kişi Tahran havaalanının kapatılmasını protesto etti, meydana gelen olaylarda, 150 kişinin öldüğü ilan edilerek halk elçiliği kapattı. Humeyni'den başka bir yönetim tanımadıklarını ifade ettiler. (Aydınlık 28.Ocak.1979 s.1)

Humeyni, istifa etmediği takdirde Bahtiyar ile görüşmeyeceğini açıklayınca Bahtiyar, Humeyni ile görüşmek üzere Paris'e gideceğini söyledi. İran'da milyonlarca halkın katıldığı gösteriler, giderek silahlı çatışmalara dönüşünce Bahtiyar, Paris'e gidişini iki gün ertelemek zorunda kaldı. (Aydınlık 29.Ocak.1979 s.1)

İran'da günlerdir süren gösterilere hemen hemen nüfusun dörtte birinin katılması üzerine zorda kalan Bahtiyar hükümeti Humeyni'nin İran'a en kısa zamanda geleceğini açıkladı. (Aydınlık 31.Ocak.1979 s.1)

Humeyni 15 yıllık sürgünün ardından Bahtiyar hükümetinin günler süren oyalmalarına rağmen İran'a dönüş hazırlıklarının sonuna geldi. Bu durum Tahran'da çatışmalar ve askeri darbe söylentilerini yoğunlaştırmıştır. Humeyni'nin İran'a dönmesi konusunda yapılan oyalama, geciktirme ve mümkünse engelleme girişimlerine karşı Humeyni azim ve kararlılığından vazgeçmemiştir.

“Eğer Bütün Gücüne Ve Ordusuna Rağmen Şah'ı Kovabiliyorsa

İran Ulusu, Kesinlikle Abd'ye Ve Ruslara Karşı Da Savaşabilir.”

“Süper devletler ülkemizi işgal edebilirler ama ellerinde zor tutarlar”

“Toprak, kesinlikle büyük toprak sahiplerine geri verilmeyecek”

(Aydınlık 1.Şubat.1979 s.8)

“Hava muhalefeti”, “teknik olanaksızlıklar”, gibi bahanelerin işe yaramadığını gören Bahtiyar hükümeti, sonunda pes etmiş ve havaalanını Humeyni'ye açmak zorunda kalmıştır. Tahran'ın Mehrabad havaalanını dolduran milyonlarca insan on beş yılın hasretiyle eş, emsali görülmemiş bir insan seli tarafından büyük bir coşku ve heyecanla karşılanmıştır.

(Aydınlık 2.Şubat.1979 s.1)

Humeyni'nin İran'a dönüşü sonrası İran'ın nasıl bir sistem kuracağı bu sistemin Türkiye'yi nasıl etkileyeceği konusunda duyulan kaygı ve endişeleri Aydınlık gazetesi başyazısında görüşlerini dile getirmiştir. İran'ın hem ABD hem de İran'a karşı başarılı bir mücadele vereceğini, Türkiye ve İran'ın ortak mücadelesi etmesi gereken gücün Sovyet Rusya olduğuna dikkat çekmiştir.

“Aydınlık Başyazı: İran'ın Kaderi

Gözler İran'a çevrildi. Bundan sonra ne olacak? İran Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden biridir. İki süper devlet İran'ın geleceğini kontrol edebilmek amacıyla var güçleriyle bu ülkeye yükleniyorlar. Humeyni, Bahtiyar, Amerika, Sovyetler Birliği ve Türkiye. Şimdi bu insanlar ve bu ülkeler ne yapacaklar, İranla yakın bir kader birliği olan Türkiye bu gelişmelerden nasıl etkilenecek. Humeyni'nin Tahran havaalanına inişiyse bu sorular iyice önem kazandı. İki süper Devletin İran halkının bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin önündeki en büyük engeller olduğu şu ana kadar ki gelişmelerden ortaya çıkmaktadır. Amerikan emperyalistleri

İran'daki çıkarlarını kaybetmemek için önce Şah'ı ayakta tutmaya çalıştılar. İran halkı bu engeli yıktı. Bunun üzerine Carter, Şahpur Bahtiyar'a sarıldı. Şu anda bu formülün de sökmediği ortaya çıktı. Bahtiyar'ın da ömrünün kısa olduğu gözüküyor. Son gelen haberler Amerika'nın Humeyni gerçeğini kabul etmek zorunda kaldığını gösteriyor. Süper devletlerden Rusya'ya gelince; Onlar önce İran halkının Şah'ı devirebileceğine inanmadılar. Bu yüzden halkın mücadelesini “serserilerin ve ayak takımının eylemleri” olarak nitelediler. Ülkemizdeki adamları işi mücadele eden halka “gericiler” demeye kadar vardırıdılar. Daha sonra baktılar ki iş büyüyor, halkın seli Şah'ları, Şahpurları deviriyor, taktiği değiştirdiler. Humeyni'nin yanı başında boy göstermeye başladılar. Bu konuda aldığımız haberler, Brejnev'in Humeyni'yi etkileyebilmek için çeşitli yollara başvurduğudur. Bir yandan İran'ın kuzey sınırına asker yığıyor, bir yandan beşinci kolları ile İran'da halk içinde ayrılıklar yaratmaya çalışıyor, öte yandan dini liderin yakın danışmanlarını Moskova'da ağırlıyor. Bugün İran halkı, bir dönemecin eşiğine gelmiştir. Bu dönemecin doğru bir yola çıkabilmesinin önündeki en büyük engel Sovyet müdahalesidir. Bu müdahale açık askeri müdahale olabilir, içeriden tehdit ve sızma ile denetim altına alma da olabilir. Açık askeri müdahale, bugün tehlikeli ve pahalı bir macera olacağı için bu yolun şu anda denenebilmesinin şartları yoktur. Brejnev'in şu andaki esas taktiği içeriye tehdit ve sızma yolu ile etkilemektir. Amerikan emperyalistlerine gelince, Onlar şu anda çaresizlik ve gerileme içindedirler. Bugünkü hedefleri sosyal-emperyalistlere daha çok mevziyi terk etmemektir. Humeyni ne yapacaktır? Şu anda iktidarın tek hâkimi olarak gözükken dini liderin önünde önemli engeller vardır. Bugüne kadarki tutumu, ülkenin bağımsızlığını savunmak olan Humeyni'yi bekleyen en önemli problem, önüne koyduğu bağımsızlık ve özgürlük çizgisini süper devletlere rağmen nasıl gerçekleştireceğidir. Özellikle Sovyetler İran üzerinde büyük hesaplar yapmaktadır. Bölgeye hakim olmak için Basra Körfezine inmek, İran'ın zengin petrollerine hakim olmak Brejnev'in en büyük hayallerinden biridir. Bu hayal gerçekleşebilir mi, gerçekleşemez mi onu önümüzdeki gelişmeler tayin edecektir. Yalnız şu kadarını söyleyelim, dünyada eşi görülmemiş bir kitle mücadelesinin tecrübesinden geçen İran halkı doğru bir önderlik altında çok şeyler yaratabilir. Şahları yıkanlar, Yeni çarları da alt edebilir.

Türkiye'ye gelince; İran'daki olaylar ülkemizin ve bölgemizin kaderini yakından ilgilendirmektedir. Süper devletlerin İran'ı bölmek istedikleri ve bu amaçla Fars milliyeti dışındaki diğer milliyetleri kışkırtmaya hazırladıklarını bütün dünya söylüyor. Bu işin başında da Sovyetler var. Yeni Çarlarının Türkiye'de de aynı amaçlar peşinde koştuğunu görmemek için kör olmak gerekir. Bölgeye cesur bir gözle bakmaya en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde yaşıyoruz. Temennimiz İran'daki gelişmeler görmeyenler gözleri açsın. Türkiye'de bir de anti-komünizm ve halk düşmanlığı yüzünden İran'a şaşkınlık ve korku içinde bakanlar var. Bu adamların halk düşmanlığından gözleri öylesine dönmüş ki İran'da mücadele eden halkın sayısı arttıkça, bunlar da halka ve Humeyni'ye ettikleri küfrün dozunu artırıyorlar. Onlar Humeyni'nin Rusya'nın adamı olduğunu iddia edecek kadar işi ileriye götürdüler. Bu tutum en çok Humeyni'yi etkilemek amacındaki Sovyetlerin işine yarıyor. Humeyni'nin ve İran'ın geleceğini mücadele tayin edecektir. Humeyni Tahran havaalanında yabancı güçlerin İran'ı bölmek istediğini ve halkın birleşmesi gerektiğini söyledi. İran halkı, iki süper devlete karşı birliği sağlayabilirse,

Brejnev'in kanlı hayallerinin yerini özgürlük ve bağımsızlık yolunda ilerleyen İran alabilir.”

(Aydınlık 2.Şubat.1979 s.1)

Humeyni'nin İran'a dönüşü sonrası ülkedeki kaos ve karmaşa giderek tırmanmaya devam etmektedir. Humeyni'nin konuşmasında Bahtiyarı tutuklatacağından söz etmesi hükümeti rahatsız etmiş, Bahtiyar görüşme talebinin Humeyni'den gelmesi durumunda görüşebileceğini ama saldırılarına devam ederse görüşmenin gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Öte yandan Şah taraftarı askeri birlikler, Tahran'da, Şah'ın en yakın adamlarının kumanda ettiği Saray Muhafız kıtasının organize ettiği bir gövde gösterisi düzenlemişler. Gösterilerde askerlerin “Şah sana canım feda” şeklinde sloganlar atmasına üzerine halkın büyük tepkisine yol açmıştır. (Aydınlık 3.Şubat.1979 s.1)

Humeyni ülkede düzeni sağlama adına Musevi ve Hıristiyanlara birlik teklif etmiş, İranlı kadınlarla görüşmüş, ama mevcut hükümetin görüşme konusundaki isteğine rağmen görüşmemekteki ısrarını devam ettirmiştir. (Aydınlık 4.Şubat.1979 s.1) Bahtiyar hükümeti görevde iken Humeyni kendi başbakanı olarak Mehdi Bezirgân'ı atamıştır. Bunu kabul etmediklerini ifade eden Bahtiyar halk oylamasına gidilmesi gerektiğini beyan etmiştir. (Aydınlık 6.Şubat.1979 s.1)

İran'da çift başlı bir yönetimin ortaya çıkması yönetim krizini daha da derinleştirmiştir. Bezirgan Hükümetinin gölge kabine olmayacağı söylemi, iki hükümetin de yasal olduğu açıklamaları, (Aydınlık 7.Şubat.1979 s.1) İran kamuoyunda Bahtiyar İle Bezirgan'ın koalisyon kurması istenerek çözüm arayışlarına gidilmiştir. (Aydınlık 8.Şubat.1979 s.1)

Bezirgan ile Bahtiyar hükümeti arasındaki çekişme devam ederken Bezirgan, hükümet programını açıklamıştır. (Aydınlık 10.Şubat.1979 s.1) Şah yanlısı Muhafız Alayının Tahran hava üssüne saldırması üzerine, Bahtiyar taraftarları ordu içinde birliği sağlamaya çalışsa da başarılı olamamış, Halk bunun üzerine sokaklara dökülmüştür. (Aydınlık 11.Şubat.1979 s.1)

Bu çekişmenin galibi Bezirgan hükümeti olmuştur. Ordunun desteğini çekmesi ve Genelkurmay Başkanının Bezirgan hükümetini destekleyeceğini açıklaması, parlamentonun kendini feshetmesi, Tahran'ın tüm resmi kuruluşlarının Humeyni taraftarlarının eline geçmesi üzerine daha fazla baskıya dayanamayan Bahtiyar hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Bezirgan hükümetinin resmen ve fiilen göreve başlaması İran'da Humeyni döneminin de resmi başlangıcı olmuştur. Humeyni politikalarının temelini hiçbir gücün tahakkümüne girmeme üzerine kurmuştur. (Aydınlık 12.Şubat.1979 s.1)

Şah rejiminin yıkılması, İran da halkın büyük sevinç gösterileriyle kutlanmıştır. (Aydınlık 14.Şubat.1979 s.1) Başbakan Ecevit: “İran'daki yeni yönetime, İran halkının mutluluğu ve refahı yolundaki çalışmalarında başarılar dilerim” diyerek İran'ın içişlerinde aldığı kararlara saygı duyduğu ve yeni rejimi kabullendiğini beyan etmiştir. ABD Başkanı Carter da: “Biz istikrarlı ve bağımsız bir İran'dan yanayız. Bu nedenle hiç kimse İran'ın iç işlerine karışmamalıdır” beyanatıyla Türkiye gibi bir duruş sergilemiştir. (Aydınlık 14.Şubat.1979 s.1)

Aydınlik gazetesi Şah rejiminin yıkılmasını büyük bir sevinç ve mutlulukla karşılamıştır. Şah rejiminin sona ermesini, Amerikancı faşist bir iktidarın beklenen hazin sonu olarak değerlendirmektedir. Gazetenin başyazarı Doğu Perinçek köşesinde “Şahlara Kalmayan Dünya” başlıklı yazısında gazetesinin bakış açısını ortaya koymuştur:

“İran halkı Şah’ın tahtını devirdi. Böylece dünyadaki monarşilerden ve faşist diktatörlerden biri daha halk tarafından müzeye kaldırılmaktadır.

İran Şah’ının yıkılması hangi bakımlardan anlamlıdır?

Bu olay Amerikancı faşist diktatörlüklere kıran girdiğini bir kere daha göstermiştir. ABD emperyalizmine dayanan faşist diktalar, 1974 yılından beri tutuldukları bulaşıcı hastalıktan kurtulamayarak, birer birer yıkılmaktadır. Tabi ki kendi kendilerine yıkılmıyor. Onları yıkan halktır.” (Aydınlik 14.Şubat.1979 s.7)

Yeni dönemin lideri Humeyni yeni hükümetinin üyelerini açıklamış ve birlik çağrısı yapmıştır. (Aydınlik 15.Şubat.1979 s.1) İran’daki durumun kendi aleyhine döndüğünü düşünen Rusya, içeride işbirliği içinde olduğu iddia edilen TUDEH partisinin organizasyonunda kendi yetiştirdiği Moskova’da oturan ve Azerbaycan’da bölücü faaliyetleri yürüten Gulam Yahya önderliğinde silahlı Afgan kuvvetleri, Tahran’daki ABD Büyükelçiliğine, Tahran radyo ve televizyon binasına, Telekomünikasyon merkezine ve Tahran’ın dış mahallerindeki bir camiye saldırı düzenlemişlerdir. (Aydınlik 16.Şubat.1979 s.1)

Rusya’nın bu mütecaviz tutumu karşısında Humeyni Türkiye’ye bir çağrıda bulunarak bütün İslam ülkelerinin el ele vererek büyük güçlere karşı savaşmaları gerektiğini dile getirmiştir. (Aydınlik 17.Şubat.1979 s.1)

İran’da yaşanan bu karmaşa kısa bir süreliğini de olsa kontrol altına alınmıştır. 3.5 milyon İranlı işçinin üç aydır sürdürdükleri greve son vermişlerdir. ABD Bazergan Hükümetini tanımıştır. (Aydınlik 18.Şubat.1979 s.1) Bazergan da İran, ABD ile ilişkiler kurmakta kararlı olduklarını açıklayarak bu olumlu adıma karşılık vermiştir. İran bütün dünyaya petrol ihraç edeceğini ilan ederek dünya kamuoyunda meşruiyet kazanmaya çalışmaktadır. İran’da yaşanan bu dalgalanmalar Türkiye kamuoyu tarafından takip edilmektedir. CHP Milletvekilleri, İran’da iç barışın sağlanmasının dünya barışına katkıda bulunacağına ve İran’ın iç kargaşalıkları aşarak birliğe kavuşacağına olan inançlarını dile getirmişlerdir. (Aydınlik 19.Şubat.1979 s.1)

Sovyet Rusya İran’dan bir türlü elini çekmemektedir. Sovyetler Birliği’nin İran’daki Devrimci İslam hükümetine karşı Talabanici Kürtleri harekete geçirmiştir. İran’ın Irak sınır bölgesine yakın yörelerinde ve Türkiye-Sovyetler Birliği-İran sınırında olaylar meydana gelmiştir. İran’ın Kürt bölgesinde daha önce Ocak ayında Rus ajanı Talabani’nin başını çektiği bölücü hareket yeniden alevlenmiştir. (Aydınlik 21.Şubat.1979 s.1)

İran, Şah’ın birliklerine karşı dış dış bir mücadele yürüttüğü günlerin hemen ardından, bu kez de kuzeydeki düşmanın güçleriyle karşı karşıya kalan İran, gerek Moskova yanlısı Sovyet sınırındaki Talabani’nin kuvvetleri, gerekse Irak sınırındaki Kürtleri ayaklanmalarına karşı birliğini sağlamaya çalışmıştır. (Aydınlik 23.Şubat.1979 s.1)

Bir yandan yeni anayasa taslağını açıklayan Humeyni öte yandan süren Talabani isyanını bastırmaya ve Rusya'dan gelecek bir müdahaleye de direneceklerini beyan etmektedir. (Aydınlık 24.Şubat.1979 s.1) Humeyni, Sovyet Büyükelçisini, "İran'ın içişlerine karışmak isteyen yabancılarla sonuna kadar savaşaçağız" diyerek uyarmıştır. ABD ve Rusya'nın İran üzerinde farklı metotlarla tahakküm kurma mücadelesine Karşı Humeyni, İran'ın iki süper devlete karşı bloksuzluk politikası izlemesi gerektiğini söylemiştir. (Aydınlık 26.Şubat.1979 s.1)

Humeyni'nin, düzenin kurulması ve birlik çağrılarına rağmen Tebriz'de çatışmalar yeniden başlamıştır. (Aydınlık 27.Şubat.1979 s.1) Tebriz'deki durumun aksine İran Kürdistan bölgesi dini yöneticileri Humeyni'yi ziyaret ederek Kürt halkının bir İslam Cumhuriyetinde bütün azınlık grupların haklarının korunacağına inandıklarını ve bu yüzden de ülkedeki "İslam devrimini" desteklediklerini söylemişlerdir. (Aydınlık 28.Şubat.1979 s.3)

İran Devrimci İslam hükümeti amaçlarının öncelikle yasaların gereğini uygulamak ve ülkede düzeni sağlamak olduğunu ifade etmişlerdir. Ekonomik olarak özgürleşme adına ilk olarak İran, petrolünü millileştirilmiştir. (Aydınlık 1.Mart.1979 s.1)

İran İslam Cumhuriyetinin Kurulması

Humeyni, Amerikan, Sovyet, İngiliz ve Siyonist sömürgeciliğinin İran üzerindeki etkisini bir an önce sonlandırmak için (Aydınlık 2.Mart.1979 s.3) Demokratik Cumhuriyet değil, İslam Cumhuriyeti kuracaklarını beyan etmiştir. (Aydınlık 3.Mart.1979 s.1) Bu yönde yedi hukukçudan oluşan bir komisyon tarafından yürütülen yeni anayasanın hazırlanması ile ilgili çalışmalara hız verilmiş, yeni rejimi belirlemek üzere öngörülen halk oylamasının 30 Martta yapılacağı açıklanmıştır. (Aydınlık 6.Mart.1979 s.1)

İran Milli Eğitim Bakanlığı, kızların ve erkeklerin bir arada öğrenim gördüğü karma okulların kapatılacağını açıklaması, kadınların örtünmesinin mecburi hale getirileceği, kadın haklarının zarar göreceği endişe ve kaygıları karşısında İslam Cumhuriyeti için yapılacak halk oylamasına 21 gün kala İran'da laik bir parti kurulmuştur. (Aydınlık 7.Mart.1979 s.3)

Kurulan Demokratik Cepheye şiddetle karşı çıkan Humeyni, iddia edilen aksine İran kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olacağını, erkeklerin savunması, alınmayan bir kadını boşayamayacakları gibi, kadınların da belli koşullar altında kocalarından boşanma hakkına sahip olacaklarını belirterek, Demokratik Cumhuriyet için oy kullanmanın "günah" olduğunu söylemiştir. Humeyni'nin bu açıklamaları Şah'a karşı birlikte mücadele ettikleri grupları rahatsız etmiş ve bütün büyük devrimci fraksiyonlardan oluşan bir birleşik halk cephesi kurulması çağrılarını yapmıştır. (Aydınlık 8.Mart.1979 s.3)

Şah rejiminin yıkılması için verilen mücadeleye bütün güçleriyle katılan İranlı kadınlar, kara çarşafa ve demokratik talepleri uğruna şeriat kanunlarına karşı gösteriler düzenlemişlerdir. (Aydınlık 10.Mart.1979 s.3) Şah rejimine karşı mücadelenin, gün be gün en önünde dövüşen hatta savaşçılıkları ve mücadelede gösterdikleri kararlılıkla

erkeklere bile cesaret kaynağı olan İranlı kadınların bu gösterilerine karşı mücahitler çok sayıda kadını öldürmüştür. Tırmanan olaylar karşısında İranlı kadınlar Bazergan'a 8 maddelik bir bildiri sunmuşlardır. İran hükümeti: “Çarşafı isteyen giyer isteyen giymez” diye bir açıklama yapmış ancak bununla birlikte İranlı kadınların İslami kıyafette olmalarını tercih ederiz” diye de beyan da bulunmuşlardır. (Aydınlık 13.Mart.1979 s.1)

Tepkilere rağmen İran'ın tam bir İslam Ülkesi olması gerektiğini söyleyen Humeyni, 30 Martta yapılacak referandumda “komünistler dahil” bütün İranlıların İslam Cumhuriyeti lehinde oy vermelerini istemiş, “Bizim Cumhuriyetimiz İslam devleti olacaktır. Demokratik devlet isteyenler Batı tipi bir Cumhuriyet özleyenlerdir. Ve Batı tipi Demokratik Cumhuriyet isteyenler devrimle yıktıklarını bir başka biçimde geri getirmek isteyenlerdir” diyerek görüşlerini net bir şekilde ortaya koymuştur. (Aydınlık 11.Mart.1979 s.3)

İran sadece iç işlerinde değil dışişlerinde de yeni alacağı konuma göre politika değişikliklerini yapmaktadır. İran Cento'dan fiilen çekildiğini, İran'ın Cento içindeki tüm yükümlülük ve sorumluluklarını reddettiğini açıklamıştır. (Aydınlık 13.Mart.1979 s.3)

1955 yılında Türkiye ile Irak'ı bünyesine alarak Bağdat Paktı adıyla kurulan ve daha sonra İran, Pakistan ve İngiltere'nin de dahil olmasıyla son şeklini alan CENTO, kısa zamanda Baas Partisinin iktidara gelmesinden sonra ortaklarından önce Irak'ı kaybetti, yirmi yıl sonra da İran ve Pakistan bu örgütte kalmanın “ülkelerine yarar getirmediğini” ilan etmişler ve CENTO'yu terk etmişlerdir. Bazı Orta Doğu ülkelerini, İngiltere'yi ve Türkiye'yi de kapsayan ve askeri nitelikte bir örgüt olan CENTO dağılmıştır. (Aydınlık 15.Mart.1979 s.3)

Ülkede düzeni sağlama adına Şah taraftarlarının gizli yargılanarak idam edilmesi Mevcut Hükümet ile Humeyni güçleri arasında görüş ayrılığına yol açmıştır. İran Savunma Bakanı, idamlara son verilmesi çağrısında bulunmuş, gizli yargılamaların ülke düzenine zarar verdiğini söylemiştir. (Aydınlık 15.Mart.1979 s.3) Uluslararası insan hakları örgütlerinin, daha önce Şah'ı eleştirdiklerini, şimdi de hükümetlerini suçladıklarını, İran'daki idamlarla hükümetin hiç bir ilişkisi bulunmadığını, beyan etmişlerdir. (Aydınlık 16.Mart.1979 s.3) Bazergan'ın “Gizli yargılamalar ve idamlar ihtilale leke düşürüyor yolundaki bu açıklamasından sonra, Humeyni, “İslam Devrim” mahkemesine tüm infazların durdurulmasını emretmiştir. Dini lider, yeni bir İslam mahkemesi sistemi kurulup Bazergan hükümeti tarafından onaylanmasına kadar hiç bir uygulamanın yapılmayacağını söylemiştir. Ayetullah Humeyni'nin “Yeni Talimatlarına dikkat edelim!” başlığı ile yayınladığı bildiride, yeni yönetimin başarıya ulaşması için öncelikle halkın desteğini korumasının ve demokrasi ve emekçilerin yaşam şartlarının düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Aydınlık 17.Mart.1979 s.3)

Bu anlayışa uygun olarak da Humeyni, eski başbakan Hoveyda'nın yargılanmasını durdurmuştur. (Aydınlık 18.Mart.1979 s.3) İran'da İslami adalet mekanizması kurulmasına hız verilmiştir. (Aydınlık 19.Mart.1979 s.3)

İç karışıklar bir türlü bitmek bilmemiş İran'da Kürt bölgesinde tekrar ayaklanmalar başlamıştır. Sanandaj kentinde yapılan gösterilerin ardından, ayaklananlar kenti

ele geçirmişlerdir. İran'ın bir bütün olduğunu söyleyen Humeyni yaptığı açıklamada, ordu, polis ve jandarmanın halka karşı olan bu harekete bütün gücüyle karşı koyacağını belirtmiş, Şii'lerle Sünni Kürtler arasında nifak sokulmak istendiğini söylemiş ve iki mezhep arasında bir anlaşmazlık olmadığına işaret etmiştir. (Aydınlık 20.Mart.1979 s.3) Başbakan Bazergan, Humeyni'nin çağrısına ve iki kez yapılan ateşkese rağmen süren çatışmaların amacının İran'ı savunacak olan orduyu kışkırtmak olduğunu söylemiştir. (Aydınlık 22.Mart.1979 s.3) İsyancıların, 30 Mart halk oylamasını engellemeyi amaçladıkları ve Moskova yanlısı Talabani'nin, ayaklanmayı desteklediği de ifade edilmiştir.(Aydınlık 23.Mart.1979 s.3)

İran'da Azeriler, Kürt bölgesindeki Sanandaj halkı ile dayanışma gösterisi yapmaları ve isyanların büyüme ihtimaline karşı Tahran Kürtlerle anlaşma yoluna gitmiştir. (Aydınlık 25.Mart.1979 s.3) Kürtlerin kendi dilleri ile eğitim yapabilecekleri ve yarı özerklik verileceği belirtilmiştir. (Aydınlık 24.Mart.1979 s.3) Tahran, Kürt bölgesine ilk kez bir Kürt vali atanmıştır. (Aydınlık 26.Mart.1979 s.3)

Ayaklanmalarının durdurulmasından sonra İran'da yeni düzenin belirleneceği halk oylaması hazırlıkları devam etmektedir. İran'daki halk oylamasına 16 yaşındakiler de katılacağı açıklanmıştır. (Aydınlık 27.Mart.1979 s.3) ve nihayet 30.Mart.1979 tarihinde İran'da "İslam Cumhuriyeti" için halkoylaması yapılmıştır. (Aydınlık 30.Mart.1979 s.1)

İran'da referandumun bir gün sonra 31.Mart.1979 tarihinde sonuçlanacağı açıklanmasına rağmen sonuçlarının 5 gün sonra belli olacağı açıklamasının yapılması Batı basını tarafından referandumun göstermelik olduğu yönünde yazılar yazılmasına yol açmıştır. (Aydınlık 1.Nisan.1979 s.3)

"Demokratik Cumhuriyet" isteyen kişi ve gruplar halk oylamasına katılmamışlardır. İran'da "İslam Cumhuriyeti" kabul edilerek İran yeni bir döneme girmiştir. (Aydınlık 2.Nisan.1979 s.3)

İslam Cumhuriyetinin ilanı sonrası Şah rejiminin izlerini tamamen silmek ve yeni düzeni güçlendirmek için daha önce idam kararı durdurulan eski Başbakan Hoveyda ve 6 subay idam edilmiştir. (Aydınlık 8.Nisan.1979 s.3) İran'da Devrim Mahkemeleri ilk kez beraat kararı vermesine (Aydınlık 11.Nisan.1979 s.3) rağmen idamlar devam etmiştir. Halka ateş açmakla suçlanan 6 kişi (Aydınlık 13.Nisan.1979 s.3), Tahran'da 7 kişi daha idam edilmiştir. İran'da duruşmalara ilk kez yabancı basın da katılmış, (Aydınlık 14.Nisan.1979 s.3) TV'de ilk kez bir duruşmadan ve infazdan görüntüler yayınlanmıştır. İran'da "Humeyni Komiteleri" bir süre için arama ve tutuklama yapmayacaklarını söylemiştir. (Aydınlık 16.Nisan.1979 s.3)

Bu süreçte Humeyni ile devrimin önemli şahsiyetlerinden Talegani anlaşmazlığa düşmüşlerdir. (Aydınlık 19.Nisan.1979 s.3) Siyasi bunalımın sona ermesi için önce Ayetullah Humeyni sonra da oğlu Ahmet Humeyni, Ayetullah Talegani ile görüşmüştür. (Aydınlık 20.Nisan.1979 s.3) Bir güç gösterisine dönüşen Humeyni ile Talegani arasındaki anlaşmazlığın temelinde devrim Mahkemelerinin verdiği idam kararına itiraz edilmemesi ve kararın hemen infaz edilmesi gelmektedir. Humeyni ise idamların halkın iradesini dile getirdiğini, karşı devrime darbe vurduğunu, emperyalistlerin ülkeyi parçalama ve işgal planlarını bozduğu için zorunlu olarak yapıldığını, bunun

dışında insanları öldürmenin doğru olmadığını söylemiştir. (Aydınlık 20.Nisan.1979 s.7) İran’da yeni kargaşalıklar yaratan çift başlılık, Talegani’nin “Tek liderimiz Humeyni’dir.” açıklaması sonrası giderilmiş, Humeyni ile Talegani arasındaki gerginlik belli bir süreliğine de olsa çözülmüştür. (Aydınlık 21.Nisan.1979 s.3)

İslam Cumhuriyetinin ilanı sonrasında da İran’da devam eden karışıklıklardan sonra Ayetullah Humeyni, İran halkını, “Şeytanın Çocukları” diye nitelendiği kargaşalık çıkararlara karşı uyarmıştır. (Aydınlık 22.Nisan.1979 s.3)

Bu karışıkların sorumluları olarak dışarıda ABD, İngiltere ve Rusya’yı görmekte (Aydınlık 23.Nisan.1979 s.3) içeride de Moskova yanlısı TUDEH ile “Marksist” ya da “solcu-milliyetçi” diye nitelendirilen Fedailerini görmektedir. (Aydınlık 24.Nisan.1979 s.3)

Şah rejiminin yıkılma sürecinde İslamcılar ile solun Şah’a karşı birlikte hareket etmesi (Elhan, 2016:41) sonucu gerçekleşen İran İslam Devrimi’nin ilanından sonra bu işbirliği sona ermiştir.

ABD’nin desteğini arkasına almış olan Pehlevi rejimi devrilip yerini halk oylaması ile kabul edilen anayasada İran İslam Cumhuriyeti olarak adlandırılan yeni rejime bırakmıştır. Batı’nın büyük oranda “eksen kayması” etrafında ele aldığı gelişmeler, genelde İslam dünyası, özeldeyse Türkiye için farklı boyut ve muhtemel yankıları açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. (Afacan, 2012:171)

Sonuç

İran İslam Devrimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkesi olan "laiklik" için bir tehdit unsuru olarak kamuoyunda endişe ve kaygı oluşturmuşsa da hükümet ve resmi kurum ve kuruluşların yaşanan devrim için temkinli, soğukkanlı ve kontrollü bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

İran'da meydana gelen İslam Devrimi, Türkiye İslamcılarında bir heyecan yaratmış İslamcı yayın organları tarafından büyük bir sevinç ve mutlulukla karşılanmıştır.

Türk Basınında siyasi yelpazenin sağ ve sol tarafında bulunan gazetelerde kendi bakış açılarına göre İran İslam Devrimi ile ilgili haberleri yayınlamışlardır. Sağ Basın diye adlandırılan Tercüman, Son Havadis, Ortadoğu, gibi gazeteler, Şah rejiminin yıkılmayacağına dair olan inançlarını son ana kadar devam ettirmişlerdir. İran'da yaşanan olayların Moskova'nın güdümündeki Tudeh partisi ile ilişkilendirerek Şah yanlısı bir tutum takınmışlardır. Laik ve demokratik esaslara dayanan Türkiye Cumhuriyeti'ne bir tehdit olarak algıladıkları için İran İslam Devrimine ve Humeyni'ye karşı olumsuz bir tutum sergilemişlerdir.

Sol basın ise emperyalizme bir başkaldırı niteliğindeki İran İslam Devrimine daha fazla ilgi göstermesi gerekirken devrimin İslami karakteri nedeniyle İran İslam Devrimine karşı çok ilgili davranmamışlardır.

Sol basından sadece Aydınlik Gazetesi, İran İslam Devrimine giden süreç ve devrimin gerçekleşmesi safhaları ile ilgili haberleri yoğun bir biçimde yayınlamıştır.

Doğu Perinçek önderliğinde Devrimci Aydınlik çevresi, İran İslam Devrimiyle İran halkının, ABD emperyalizminin işbirlikçisi Şah'ın baskıcı rejiminden kurtulduğunu ve aynı mücadele azmini Rus sosyal-emperyalizminin yayılmacılığına karşı da kararlı bir mücadele vereceğine inanmaktadır.

Aydınlik Gazetesinin İran İslam Devrimi'ne ve genel olarak İran'a bakışında İran Devrimi esnasında kullanılan "mustazaf (ezilenler)- müstekbir (ezenler)" kavramlarına istinaden baskıcı Şah rejimine karşı başarıyla verilen bir halk hareketi olarak görmektedir. Emperyalist ABD ve sosyalist maskeli Rusya'ya karşı yapılan karşı koyuşu büyük bir takdirle karşılamakta ve Humeyni'yi de tarihte eşi az görülmuş halk hareketinin bir lideri olarak tanımlamaktadır.

Kaynakça

1-Kitap, Tez ve Makaleler

ABRAHAMIAN, Ervand, (2018), *Modern İnan Tarihi*, (Çev. D. Şendil), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

AFACAN, Serhat, (2012), “*Komşuyu Anlamak/Anlatmak: 20. Yüzyılda Türkiye’de İnan’a Dair Yayınlanan Kitaplara Dair Bir Değerlendirme*”, Journal of Humanity and Society (insan & toplum) 2(3):165-184.

ATALAY, Gülşah, 2009, *Türkiye’de Sosyalist Sol Akımın Dönüşümü Ve Doğu Perinçek*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

CLEVELAND, William L, (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi* (Çev. M. Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı.

ELHAN, Nail, (2016). “*İnan Devrimi’nin Türkiye’de Yansımaları: “İrancılık” ve “İrancı” İslamcılık*”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: III, Sayı 2: 28-57.

ERDOĞDU, Hikmet, (2008), *Büyük Pers Düşüncesinden Zülfikar’ın Yumruğuna İnan*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

GÜRAKAR, Tolga, (2012), *Türkiye ve İnan: Gelenek, Çağdaşlaşma, Devrim, İstanbul*: Kaynak Yayınları.

GÜVEN, Erdem, (2018), *Türk Basınında İnan Devrimi: Hürriyet Gazetesi Örneği*, Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, Sayı 1: 58-73.

IŞIK, Server, (2017), *Filozof, Şah ve Ayetullah: Foucault ve İnan Devrimi*. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Sayı 4 (1): 41-73.

KERİM, Mehmet, (1980), *İnan İslam Devrimi*, İstanbul: Düşünce Yayınları.

KILIÇ, Selda, “*İnan İslam Devrimi’nin Türk Kamuoyunda Yansımaları: 1978-1979*”,13. https://www.academia.edu/9304053/Iranda_Rejim_De%C4%9Fi%C5%-9Fikli%C4%9Finin_T%C3%BCrk_Bas%C4%B1n%C4%B1nda_Yans%C4%B1mlar%C4%B1. ErişimTarihi: 03.03.2023

ÖZKAN, Hülya, (2019), “*İnan İslam Devrimi’ne Dair Tanımlamalar/Kavramsallaştırmalar: 1978-1990 Yılları Arasında Türkiye’de Yayınlanan İslami Dergiler Üzerine Bir İnceleme.*”, Şarkiyat, Cilt XI,Sayı 3 (25): 1282-1299

2-Gazeteler

- Aydınlık Gazetesi, 3.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 4.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 5.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 6.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 7.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 8.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 9.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 10.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 11.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 12.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 15.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 16.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 17.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 19.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 20.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 21.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 23.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 25.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 27.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 28.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 29.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 30.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 31.Ocak.1979.
Aydınlık Gazetesi, 1.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 2.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 3.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 4.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 6.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 7.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 8.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 10.Şubat.1979.

Aydınlık Gazetesi, 11.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 12.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 14.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 15.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 16.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 17.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 18.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 19.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 21.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 23.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 24.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 26.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 27.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 28.Şubat.1979.
Aydınlık Gazetesi, 2.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 3.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 6.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 7.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 8.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 10.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 11.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 13.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 15.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 16.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 17.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 18.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 19.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 20.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 22.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 23.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 24.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 25.Mart.1979.

- Aydınlık Gazetesi, 26.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 27.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 30.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 31.Mart.1979.
Aydınlık Gazetesi, 1.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 2.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 8.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 11.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 13.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 14.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 16.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 19.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 20.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 21.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 22.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 23.Nisan.1979.
Aydınlık Gazetesi, 24.Nisan.1979.
Cumhuriyet Gazetesi, 23.Ocak.1979
Tercüman Gazetesi, 17.Ocak.1979
Tercüman Gazetesi, 19.Ocak.1979
Son Havadis Gazetesi, 15.Ocak.1979

Extended Summary

Turkey and Iran have always had many political, social, economic and cultural contacts with each other due to their geographical proximity throughout history. In addition to the struggles between the two ancient states, the political and social events they experienced within themselves affected each other very closely.

The Iranian Islamic Revolution, one of the most important events of the 20th century, was not a people’s revolution that occurred suddenly, as in all social events, but the 1892 Tobacco Revolt that took place in the Qajars period before the Shah’s regime, the 1905-1911 Constitutional Monarchy trials and the process that gradually accumulated in the society until the end of the 1970s. We can see it as a change that is the result of a fire explosion caused by the compression of the reactions.

In the last periods of the Pahlavi Dynasty, it was completely under the influence of the USA, did not distribute the national income equally, only kept the administration power in debauchery, and with the increasing effect of the negative consequences of the policies carried out in this direction, it led to the emergence of a strong opposition against the Shah family and his regime. The cooperation of different political structures for a common purpose led to the realization of the Islamic Revolution in Iran, unexpectedly.

It can be said that in the first half of the 20th century, Atatürk and Shah Reza Pahlavi turned their faces to the west and created a picture in which the two countries were on the same axis with the changes and revolutions they made in the political and social field. However, in the last quarter of the 20th century, the realization of the Islamic Revolution in Iran caused some concerns and uneasiness between the two countries regarding the course of relations between Turkey, which has a secular regime, and Iran, which established an Islamic Republic based on religious principles.

This uneasiness has also led to different perceptions and reflections of the Iranian Islamic Revolution in the Turkish Press. The newspapers called the right and left press have made evaluations according to their own world views.

The Islamic Revolution, which took place in Iran, created excitement especially among Turkish Islamists, and was greeted with great joy and happiness by Islamist media organs such as Tevhid, Yeni Devir, Milli Gazete, Thought and Mavera.

Newspapers such as Tercüman, Yeni Asya and Sabah, which are called the Right Press, were very cold towards Khomeini and the new regime due to the concerns of the Iranian Islamic Revolution’s regime export against the secular-minded Turkish Republic.

The left press, on the other hand, should have paid more attention to the Iranian Islamic Revolution, which was an uprising against imperialism against the oppressive and ruthless Shah regime, but due to the Islamic character of the revolution, they did not show much interest in the Iranian Islamic Revolution.

From the left press, only Aydınlik Newspaper extensively published news about the process leading to the Iranian Islamic Revolution and the stages of the revolution.

In *Aydınlık* newspaper, along with the Editor-in-Chief Doğu Perinçek, names such as Cemal Süreya, Muzaffer Buyrukçu, Rıfat Ilgaz, Tahir Özçelik, Sina Çiladır, Nimet Arzık, İsmet Zeki Eyüboğlu, Abdullah Rıza Ergüven and Nezih Coş were also writing.

Under the leadership of Doğu Perinçek, the Revolutionary *Aydınlık* circle adopted an open “Maoist” line against the CCP-CPSU (Chinese Communist Party-Soviet Union Communist Party) split, and began to advocate the piecemeal seizure of power from the countryside to the cities. Instead of the concept of “class”, which will evolve into today’s nationalist understanding, he used the looser concept of “people”. Iran also evaluated the Islamic Revolution from this point of view.

There are serious differences in viewpoints with the *Aydınlık* newspaper, another left-wing newspaper *Cumhuriyet*. One of the most important reasons for this is the source differences of their left ideologies. The newspaper *Cumhuriyet* feeds on a leftist ideology, while the newspaper *Aydınlık* is based in Beijing.

The newspapers on the right side of the political spectrum, on the other hand, have taken a serious stance with the concern that the communist regime will come to Iran after the Shah, since they look at the events in Iran through anti-Communism.

The reason why *Aydınlık* Newspaper was chosen for our research is that although it represents the left ideologically in the Turkish press, it approached a revolution with a predominantly religious character from a very positive point of view. *Aydınlık* Newspaper covers the news about Iran in the Turkish Press in a comprehensive way at that time and when the news/article texts it published are examined, it draws attention with its affirmative statements about the revolution.

The basic method used in the research is the literature review method. In addition to the books written on the Islamic Revolution in Iran and the published articles, the archives of the *Aydınlık* Newspaper, which constitute the main axis of the research, the process from the first days of 1979, when the footsteps of the Iranian Islamic revolution began to be heard most strongly, to the end of April when Khomeini established the Islamic Republic of Iran, The date range between January 1979 and April 1979 was examined.

In the period we are examining, *Aydınlık* Newspaper is one of the newspapers that publishes news about the process leading to the Iranian Islamic Revolution and the stages of the revolution.

Under the leadership of Doğu Perinçek, the Revolutionary *Aydınlık* circle believes that with the Iranian Islamic Revolution, the Iranian people got rid of the oppressive regime of the Shah, the collaborator of the US imperialism, and will give a determined struggle against the expansionism of Russian social-imperialism with the same determination to struggle.

Aydınlık Newspaper sees the Iranian Islamic Revolution and Iran in general as a popular movement against the oppressive Shah regime, based on the concepts of “mustazaf (oppressed) - oppressor (oppressors)” used during the Iranian Revolution. He greatly appreciates the opposition against the imperialist USA and the socialist masked Russia, and describes Khomeini as a leader of the popular movement, which has never been seen before.

As a result, the Iranian Islamic Revolution has led to the emergence of many discussions at different levels, as in the way it is handled in the Turkish Press. It created a stir among the Islamists and “Iranian” Islamism emerged. While those who think that the Iranian Islamic Revolution was made for the monarchy and its supporter, the imperialist USA, support this situation, those who consider it as a communist game have put forward an opposite attitude. Although the Iranian Islamic Revolution was perceived as a threat to “secularism”, which is the basic principle of the Republic of Turkey, the Government of the Republic of Turkey and its official institutions and organizations displayed a cautious, calm and controlled approach to the revolution.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.